

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Ҳошимова Гулшан Гадойбоевна дар мавзӯи “Имконоти педагогии рушди лаёқатмандии хонандагони синфҳои ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, ки барои дарёғти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (илмҳои педагогӣ) пешниҳод шудааст.

Муҳимияти мавзӯи таҳқиқот. Мақсади асосии фароҳам овардани шароит барои инкишофи амалҳои коммуникативӣ салоҳиятнокии иҷтимоӣ ва пайвастшавии бомувафақияти хонандагони боистеъдоду лаёқатмандро ба гурӯҳи ҳамсолон таъмин намуда, имкон медиҳад, ки онҳо бо ҳамсолону қалонсолон таъсири мутақобил ва ҳамкориро ба роҳ монанд. Нишонаҳои лаёқатмандӣ, ки дар синни қӯдакӣ зоҳир мегарданд, ҳатто дар сурати фароҳам овардани шароити гӯё мусоидтарин метавонанд аз байн раванд. Ба назар гирифтани ин ҷиҳат ҳангоми ташкили кори амалӣ бо бачагони лаёқатманд муҳим аст. Бачагони лаёқатманд дар инкишофи худ ба ҳавфи маҳсусе дучор мебошанд. Яке аз манбаъҳои ин ҳавф душвориҳои тамос бо ҳамсолон мебошад, ки алалхусус, ба бачагони ниҳоят лаёқатманд хос мебошад. Лаёқатмандӣ - сифати низоми дар тӯли зиндагӣ инкишофёбандаи психика, ки имконияти аз ҷониби инсон ба даст овардани натиҷаҳои нисбат ба натиҷаҳои одамони дигар баландтар ва нодирро дар як ё якчанд навъи фаъолият таъйин мекунад. Зери мағҳуми «лаёқатмандии пинҳон» лаёқатмандие фаҳмида мешавад, ки дар пешрафти таҳсилот ё ягон дастовардҳои возехи қӯдак ё наврас зоҳир намегардад ва барои атрофиёни хонанда ошкор нест. Бар замми ин, бачагони дорои чунин лаёқатмандӣ аксар вақт дар таҳсил ақиб мемонанд. Аз ин ҷиҳат муҳити муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд ба талаботи бачагони лаёқатманд мутобиқ гардонида шавад. Интиҳоби методҳои мувоғиқтарини рефлексивӣ таълим, тарбия, инкишоф, дастгирии психологии педагогӣ, ҳукуқиу иҷтимоии хонандагон ва таъмини озодӣ дар фаъолияти эҷодӣ омилҳое мебошанд, ки таҳсили

бомуваффақияти хонандагон ва ташаккули қобилияту шахсияи онҳоро таъмин менамоянд.

Гарчанде аз ҷониби муҳаққиқон навъу типҳои гуногуни лаёқатмандии бачагон ва нишондиҳандаҳои лаёқатмандии хонандагон дар раванди таълим тавсифу коркард шуда бошад ҳам, амалияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ нишон медиҳад, ки дар самти кор бо хонандагони лаёқатманд, маҳсусан, дар ҷанбаҳои ташхис ва методикаи кор бо категорияҳои даҳлдори бачагон, то ҳол як қатор муаммоҳо вучуд доранд, ки дар кори омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мушкилоти муайянро ба миён меорад. Сабаб дар он аст, ки аз ҷониби омӯзгорон сатҳи инкишофи зехн, тафаккур ва ҷиҳатҳои дигари психикии мактаббачагон на ҳамеша ба назар гирифта мешаванд, набудани маҷмӯи воситаҳои ташхиси барвақт ва истифодаи онҳо дар шароити раванди педагогии мактаб мебошад. Аз ин ҷо, муаммое ба миён меояд, ки бо зарурати коркарди технологияи педагогии инкишофи лаёқатмандии хонандагон сатҳи инкишофи қобилияти ҳар як кӯдак ба ҳисоб гирифта мешавад ва амалисозии онҳо дар раванди таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо фароҳам овардани шароити зарурӣ алоқаманд мебошад.

Вобаста ба ин муаммоҳои таъкидшуда, диссертатсияи Ҳошимова Гулшан Гадойбоевна дар шароити навсозии таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, бешубҳа, мубрам ва ҳозиразамон мебошад.

Таҳлили муаммои лаёқатмандӣ, ки таҳқикгар дар сатҳи методологӣ гузаронидааст, нишон медиҳад, ки бачагони лаёқатманд ҳусусияти фарқунанда доранд ва дар монанд набудани онҳо ба ҳамсолони «муқаррарӣ» - ашон ифода мейбад. Дар диссертатсия зикр гардидааст, ки хонандагони лаёқатманд ва соҳибистеъдод онҳое мебошанд, ки бо сабаби қобилияти барҷаста ҳамчун одамони аз ҷиҳати касбӣ омода ва соҳиби потенсиал барои дастовардҳои бузург муайян шудаанд. Барои чунин бачагон барномаҳои таълимии тафриқавии берун аз доираи таълими маъмулии

мактабӣ зарур мебошанд, то ки барои амалӣ намудани потенсиали худ имкон пайдо карда, дар оянда ба рушди ҷомеа саҳмгузор бошанд.

Омӯзиши вазъи коркарди муаммои лаёқатмандӣ дар сатҳи методологӣ ва психологою педагогӣ нишон дод, ки пайдоиш ва рушди лаёқатмандӣ дар фаъолияти амалии субъект бо объекти мушаххас рӯй медиҳад, ки барои субъкт ҳамчун объекти маърифат ва фаъолият баромад меқунад.

Дар диссертатсия таҳлили адабиёти фалсафӣ, психологӣ ва педагогӣ анҷом дода шуда, моҳияти мағҳуми «лаёқатмандӣ» аз ҷиҳати назариявӣ таҳқиқ гардида, ҷиҳатҳои хоси он муайян гардиданд. Дар заминаи назарияи мазкур амсилаи кӯдаки лаёқатманд соҳта шудааст, ки он ҷузъҳои ангезиши шахсиятӣ, психологӣ, мундариҷавӣ, протсессуалӣ, рафториро дар бар мегирад ва ҳар яке аз ин ҷузъҳои сифатӣ сатҳи баланди инкишофи лаёқатмандии хонандаро инъикос менамояд.

Муносибати илмӣ нисбат ба падидай таҳқиқшаванда муаллифро аз муносибати стихиявии эмпирикӣ эмин медорад. Хосияти вай аз он иборат аст, ки он на ба муқаррароти фалсафавӣ такя менамояд, балки онҳоро мушаххас месозад. Ба шарофати ин мағҳумҳо, категорияҳо, принципҳои барои илми педагогӣ хос ба системаи муайян медароянд. Ҳусусияти педагогии имконоти рушди лаёқатмандии хонандагони хурдсол таҳқики технологияҳои истифодаи методҳои инноватсионии таълим мувоғиқ ба сатҳи лаёқатандии таълимгирандагон мебошад.

Дар ин замина, таҳқиқоти Ҳошимова Гулшан Гадойбоевна ба ғайр аз аҳамият арзиши мақсаднокеро касб менамояд, ки дар назария ва амалии раванди рушди лаёқатмандии хонандагони хурдсол дар ҷараёни таълим ифода мейбад. Ҳамин тарик, масъалаи таҳқиқоти диссертационӣ, ки аз ҷониби муаллиф пешниҳод шудааст, муҳим ва асоснок ба назар мерасад.

Таҳқиқгар чунин мепиндорад, ки асосҳои ҷаҳоншиносии бачагони лаёқатманд барвақттар-дар синни хурди мактабӣ шакл мегиранд. Ҳамчунин, ў тарафдори андешаест, ки ақидаҳо функцияи танзимкунандаро ичро карда,

тамоми сохти маънавии шахсият - самтгирии он, тамоюлҳои арзишӣ, шавқу рағбат, хоҳишҳо, ҳиссиёт ва рафтторро таъйин мекунанд. Онҳо дар худ амри амал карданро дар мувофиқат бо талаботи объективии пешрафти ҷамъият, зарурати аз ҷониби инсон идрокшуда фаро мегирад.

Муаллифи диссертасия ғояҳои муҳаққиқони соҳаи педагогика ва психологияро оид ба қобилияти хонандагони хурдсоли лаёқатманд таҳлил намуда, ба ҳулоса омадааст, ки онҳо на танҳо бо нутқи хуб инкишофёфта, балки бо маҳорати хуб рушдёфтаи таълимию маърифатӣ таваҷҷуҳи атрофиёнро ҷалб мекунанд. Бачагони лаёқатманд соҳиби бағочи бойи донишҳои эмпирӣ ва назариявӣ мебошанд. Дар заминаи ин донишҳо, онҳо дидгоҳи худро ба воқеияти атрофашон ташаккул медиҳанд. Низоми томи дидгоҳҳои илмӣ, фалсафӣ, иҷтимоӣ-сиёсӣ, ахлоқӣ, эстетикӣ ба олам ҷаҳоншиносии инсонро ташкил медиҳад. Аз ин лиҳоз, машғул шудан ба таълим ва инкишоф додани ҳар як хонандаи хурдсол иқтидори ӯро омӯхтан зарур аст.

Аз ҷониби таҳқиқгар сифатҳои ба худ хоси навъҳои гуногуни лаёқатмандӣ ошкор, методҳои мувофиқи ташхиси онҳо коркард ва механизмҳои мушаҳҳаси психологии пайдоишу инкишофи лаёқатмандӣ таҳлил карда шудааст.

Инкишофи нишондиҳандаҳои лаёқатмандии хонандагони хурдсол фароҳам овардани шароити зарури педагогиро тақозо менамояд, ки ташхиси барвақти сатҳи инкишофи лаёқатмандии ҳар як хонанда, ташкили даҳлдори фаъолияти таълимӣ ва беруназтаълимии инкишофи онҳоро дар бар мегирад, истифодаи низоми супоришҳоро оид ба инкишофи нишондиҳандаҳои лаёқатмандӣ, такмили воситаҳои фаъолияти бачагони лаёқатмандро дар дарс, кори ҳадафмандонаро бо педагогҳо ва волидайн пешбинӣ менамояд.

Барои таълиму инкишофи бомуваффақияти бачагони лаёқатманд пеш аз ҳама, ташхиси саривақтии комплексии хонандагон дар марҳалаҳои нахустини таълим дар мактаб бо мақсади муайян намудани сатҳи

лаёқатмандй ва ташкили кори бонизом чиҳати баланд бардоштани сатҳи нишондиҳандаҳои он дар шароити раванди педагогии мактаб зарур аст.

Инкишофи ҳадафмандонаи лаёқатмандии бачагони синни хурди мактабӣ кори маҳсусро тақозо менамояд, ки ворид намудани тағйиротро ба мундариҷа ва ташкили раванди таълими мактаб тариқи ғанӣ гардонидани мундариҷаи маводи асосии барномавӣ бо супоришҳои маҳсус, инкишофи қобилияти маърифатӣ дар дарс, барои педагогҳо гузаронидани курси маҳсуси «Методҳои корбарӣ бо бачагони лаёқатманди синфҳои ибтидой» тренингҳои психологӣ, машваратҳо бо мутахассисон оид ба масъалаҳои кор бо бачагони лаёқатманд, ташкили лексияҳои мавзӯй барои волидайн, маҷlisҳои падару модарон, гузаронидани сухбатҳои инфиродӣ ва машваратҳоро дар бар мегирад.

Таҳқиқгар дар боби дувуми диссертатсия барои асоснок намудани зарурати инкишофи лаёқатмандии хонандагони хурдсол кӯшиш карда намуда, дар ин замана шартҳои инкишофи бомуваффақияти лаёқатмандии хонандагони хурдсол ва барои ин маҷмӯи воситаҳои маҳсусро муайян намудааст. Натиҷаҳои фосилавии озмоишҳо дар ҷадвалҳои ҷамъбастӣ ворид карда шудааст ва он ба омӯзгор имкон медиҳанд, то таҳлил намояд, ки қадом нишондиҳандаҳо дар хонандаи хурдсол хуб инкишоф ёфтаанд, қадом нишондиҳандаҳо ислоҳро тақозо мекунанд. Дар заминай ин маълумот омӯзгор метавонад кори минбаъдаашро тарҳрезӣ намояд. Ҳамчунин, барои омӯхтани зуҳуроти нишондиҳандаҳои лаёқатмандӣ методикаи комплексии ташхиси лаёқатмандии хонандагони хурдсол коркард гардида, дар рафти тадқиқот мавриди истифода қарор дода шудааст, ки чиҳати ҳосил намудани тасаввуроти пурра ва боэъти мод дар бораи лаёқатмандии хонандагони хурдсол мусоидат мекунад.

Озмоиши тасдиқкунанда бо мақсади дарёфти бачагони лаёқатманд дар пойгоҳи мактаб-гимназияҳои № 1, 4, 24-уми шаҳри Хуҷанд бо хонандагони синфҳои ибтидой гузаронида шуда, натиҷаҳо дар ҷадвалҳо инъикос шудаанд,

ки фарқияти сатҳи инкишофи лаёқатмандии хонандагонро муайян менамояд. Дар раванди озмоиши тасдиқунанда маълум гардидааст, ки дар ҳар як хонандаи хурдсол тамоми нишондиҳандаҳои лаёқатмандӣ мавҷуданд, аммо сатҳи зоҳиршавии онҳо гуногун сурат мегиранд.

Дар тадқиқот зарурати ташхиси саривақтии хонандагони хурдсол дар раванди педагогии мактаб исбот карда шуда, натиҷаҳои озмоиши тасдиқунанда андешаero оид ба он, ки дар мактабҳо бачагони лаёқатманд таҳсил меқунанд, тасдиқ намудаанд. Муаллифи диссертатсия таъкид менамояд, ки на танҳо сари вақт ошкор намудан, балки инкишоф додани қобилияти хонандагони хурдсол низ муҳим аст. Ҳамчунин фаромӯш набояд кард, дар баробари имконияти ошкорсозии истеъоддоҳои нодир ҳатари пахш намудан, таҳриф кардани самти инкишофи онҳо вучуд дорад. Бачагони аз ҷиҳати инкишоф ва фаъолнокӣ ғайримуқаррариро таълим ва тарбия намудан душвор аст, ҳусусан, ба онҳо чӣ гуна таъсир расонидани таълиму тарбияро пешгӯй кардан мушкил аст. Зимнан на танҳо фардият, балки синни қӯдакро ба ҳисоб гирифтани зарур аст. Барои наздик шудан ба имконияти пешгӯй муносибати синнусолӣ ҳатмӣ мебошад: тағиироти психика ва худи шахсият, ки ба андозаи қалонтар шудани бачагон рӯй медиҳанд, бояд дар мадди назар бошад. Аммо дар амалия чунин талабот на ҳамеша риоя мешаванд. Омӯзгор аз рӯи барномаи барои тамоми бачагон ягона кор меқунад, барои хонандагони лаёқатманд супоришҳои иловагиро тайёр намекунад. Бинобар ин, қобилияту истеъодди аксари бачагон ошкор нашуда мемонанд. Муаммоҳое ки таҳқиқгар иброз медорад, мубрамии мавзӯи диссертатсияро возехтар ифода менамояд.

Натиҷаҳои озмоиши ташаккулдиҳандаи таҳқиқот дар диаграммаҳо оварда шудаанд, ки динамикаи афзудани ҳар яке аз нишондиҳандаҳои лаёқатмандӣ нишон дода шудааст. Яъне баъди истифода намудани методикаи аз ҷониби таҳқиқгар пешниҳодшуда, дар гурӯҳи озмоиши нисбат ба гурӯҳи назоратӣ натиҷаҳои баландтар ба даст омаданд.

Боъзтимодии натицаҳои ҳосилшуда бо мухлати ичрои таҳқиқот; бо истифодаи маҷмӯи методҳои муосири яқдигарро пурракундандаи таҳқиқот (аз он чумла, методҳои омории коркарди маълумот), ки ба объект, мавзӯъ, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот мувофиқанд; бо интихоби мувофиқи ҳаҷми гурӯҳҳои озмоишӣ; имконияти воқеии такрори озмоиш дар шароити амалияи таҳсилот таъмин гардидааст.

Эрод ва камбузиҳо.

Дар кори диссертационӣ дар баробари комёбихои илмӣ чунин норасоиҳои ҷузъӣ ба назар мерасанд:

1. Натиҷаи фаъолияти маҳфилҳои наздимактабӣ ва нақши он дар рушди лаёқатмандии хонандагон пурраю возех баён нагардидааст.
2. Хуб мешуд, ки дар Тавсияҳое ки ҷиҳати рушди лаёқатмандии хонандагон ба муаллимону волидон пешниҳод гардидааст, нақшу мақоми корҳои беруназсингии омӯзгорон ба таври назаррас инъикос меёфтанд.
3. Дар диссертасия ғалатҳои имлоиву техниқӣ ба назар мерасанд.

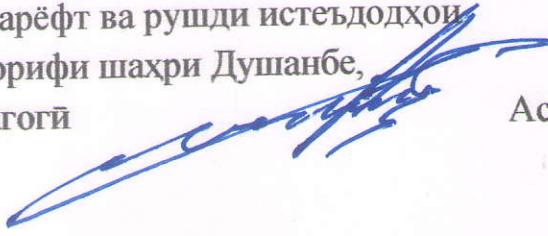
Норасоиҳои ҷойдошта ҷузъӣ ба ҳисоб рафта, ба мазмуну мундариҷаи асосии кори диссертационӣ ҳалалдор нест ва ислоҳу бартарафсозии камбузиҳои зикргардида арзиши бештар қасб ҳоҳад кард.

Диссертасия дар мавзӯи “Имконоти педагогии рушди лаёқатмандии хонандагони синфҳои ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, ки аз ҷониби Ҳошимова Гулшан Гадойбоевна ичро гардида барои дарёftи дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ пешниҳод шудааст, кори анҷомёftаи илмиву таҳассусӣ буда, ба талаботи меъёрҳои бандҳои 10, 11, 12, 14 ва 16-и Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 ноябри соли 2016, таҳти № 505 «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ (дотсент, профессор)» нисбат ба диссертасияҳои номзадӣ ҷавобгӯй буда, муаллифи он – Ҳошимова Гулшан Гадойбоевна шоистаи дарёftи дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи

иҳтиноси 13.00.01. – педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (ilmxoi педагогӣ) мебошад.

Муқарризи расмӣ:

директори Маркази дарёфт ва рушди истеъоддоҳои
назди Сарраёсати маорифи шаҳри Душанбе,
номзади илмҳои педагогӣ

Асҳобиддини Шералий

25.08.2021c.

Суроға: 7340003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, к. Мирзо
Турсунзода, 27А, Тел.моб: (992) 939 99 96 99.

E – mail: mri.tj@mail.ru

Имзои Асҳобиддини Шералиро тасдиқ менамоям:

Мудири шӯъбаи кадрҳои Маркази дарёфт ва

рушди истеъоддоҳои назди

Сарраёсати маорифи шаҳри Душанбе

25.08.2021c.

Ч.Хайрулло.

